

Primavera 2020*George Steiner, el mestre*

Albert Mestres

Ara fa exactament vint anys que vaig conèixer George Steiner. Steiner tenia la mateixa edat que el meu pare. Ens vam conèixer a Cambridge a la primavera del 2000, quan jo feia una estada becat per una traducció a la Universitat d'East Anglia de Norwich. Acabava de traduir el llibre de Steiner *Errata*. Aquella traducció va ser un encàrrec una mica fruit de la casualitat.

Un dia que passava pel despatx d'Oriol Izquierdo a Proa, em va passar un llibre i em va preguntar: «T'agradaria traduir-lo?» Vaig observar que era el darrer llibre de George Steiner, un pensador que jo admirava per mitjà d'Oriol Pérez i Treviño. Vaig fer una lectura en diagonal d'algunes pàgines i em vaig dir: «Això serà fàcil i interessant.» I és així com em vaig enredar amb la traducció d'*Errata*. Una vida a examen, la traducció més difícil que considero que he fet mai. Aquell text transparent i fàcil en aparença era un camp ple de mines. D'una banda, està farcit de ressons hermenèutics que obliguen el traductor a anar a la font original a situar aquella paraula en el seu context precís, de manera que el text es converteix en una mena de laberint lèxic i terminològic que produeix un grau elevadíssim d'inseguretat en el traductor per por de no trobar el matís exacte, no en el sentit de context lingüístic, sinó de context erudit o científic i filosòfic; de l'altra, de seguida vaig detectar que a l'original en anglès hi havia tres capes lingüístiques, i això té una explicació: Steiner és d'una família jueva d'origen austríac i de parla alemanya, però va passar la infantesa a París en un context francès i ha fet la carrera intel·lectual i docent en anglès a Cambridge. La llengua original d'*Errata* és en anglès, però hi sovintegen de manera subjacent estructures, construccions i reverberacions tant del francès com de l'alemany. Com es pot preservar aquesta riquesa en la traducció d'alguna manera? La meva opció va ser una traducció que en podríem dir acostada a la literalitat, amarada tant de l'anglès com dels residus del francès i

l'alemany (val a dir que no em desagraden les traduccions que deixen una flaire de la llengua d'on procedeixen, com si es pogués entrellucar a través de la de trasllat).

Tot plegat em va deixar les ganes de conèixer aquell home que havia aconseguit fascinar-me. Qualsevol contacte amb Steiner havia de ser per correu postal, i abans de començar l'estada a Norwich vaig tenir la previsió d'escriure al seu agent com a traductor de Steiner i vaig rebre en resposta la cita a Cambridge d'un dia concret per dinar amb ell.

De Norwich a Cambridge hi ha tren directe en un trajecte que dura una mica més d'una hora. Havíem quedat a l'hora de dejeunar, o sigui a les dotze, al Porter's Lodge del Churchill College de Cambridge, de manera que vaig matinar, vaig agafar l'autobús del campus a l'estació de Norwich i vaig pujar al tren cap a les deu.

Feia un dia brillant, però clapejat de núvols d'aquests tan plàstics que jo creia que només existien als quadres de Gainsborough o Constable. En baixar del tren vaig agafar un taxi i vaig arribar vint minuts abans d'hora al Churchill College, on em vaig posar a esperar a la porta gaudint del sol, la gespa i els ànecs.

El Churchill College és un edifici modular relativament modern d'aspecte semblant a la Fundació Miró de Barcelona però en gris. Els diferents mòduls que s'estenen horitzontalment estan envoltats de gespa amb escultures abstractes i estanys. Com que no era època de classes, el que s'hi respirava era tranquil·litat.

Al final, com un rellotge suís, a les dotze va aparèixer a la porta George Steiner. Era un home petit, cap a la setantena, amb uns ulls vius però greus. Anava vestit a l'anglesa, amb jersei de coll obert i americana de pana amb colzeres. Malgrat el seu petit defecte a la mà, en cap moment no va permetre que l'ajudés en cap tasca. En aquesta mà hi portava sempre una pipa, que no li vaig veure fumar ni un moment. La gentilesa i la cordialitat d'aquest home eren exquisides: no va permetre mai, malgrat que n'hi havia moltes, que el deixés passar primer a ell en travessar una porta. Després vaig entendre que no era una pura qüestió formal, sinó que era una manera subtil de manifestar-me que era el seu convidat, que era ben rebut.

—Nice to meet you —em va dir i em va oferir la mà amb tota afabilitat.

Ens vam endinsar a l'edifici. A l'esquerra, a través d'un gran finestral, es veia un bloc quadrat enorme. Em va explicar que era l'arxiu dels papers de Churchill, que allà hi havia 17 tones de paper entre cartes, papers personals i oficials. És el segon arxiu personal més gran del món; el primer és el de Voltaire a Suïssa. Vam avançar una mica i em va ensenyar un bust de Churchill. Això us pot interessar, va dir. Aquell bust era l'últim que Churchill s'havia fet fer, poc abans de la seva mort. I per això a ell li agradava, perquè aquí és tal com era. Les explicacions de Steiner sempre deixaven entreveure una gran admiració per Churchill. Va treure una clau, va obrir una porta i vam passar a un altre passadís. Vam entrar als vestidors. A la dreta els lavabos, a l'esquerra uns penjadors amb tot de togues negres i barrets. Em va dir que deixés la caçadora i la bossa que portava amb l'edició de Robert Archer de la poesia d'Ausiàs March, que havia comprat per a ell per Sant Jordi, el dia del seu sant i, cosa que vaig saber durant aquell dinar, del seu aniversari. Però el fet que es digués George havent nascut el 23 d'abril era pura casualitat: el seu pare era jueu i ignorava el santoral.

Vam anar a la cafeteria. Era un espai gran amb taules baixes rodones i còmodes butaques de braços. Vaig demanar un xerès sec (era el que tocava) i ell un suc de fruita. Li vaig pregar que em deixés convidar-lo.

—De cap manera —em va contestar—, aquest és el meu college i sou el meu convidat. Estrictament prohibit.

La conversa, que es pot trobar evocada al número 12 (2000) de la revista Transversal, va versar sobre els temes que l'interessaven, com la seva obra, els nacionalismes, els grans autors. Va acabar amb una frase que es pot trobar a la mateixa Errata:

—Som convidats de la vida en aquest petit planeta i només hi sobreviurem si ho esdevenim els uns dels altres. Un altre xerès?

Com que vaig dir que no, ens vam aixecar i Steiner, disculpant-se d'avançada pel menjar, va treure un altre cop la clau. Vam passar un altre passadís, va obrir una porta i vam entrar en un immens menjador, amb llargues taules de fusta per a una cinquantena de comensals cada una. N'hi havia quatre o cinc de disposades en una direcció i una altra a la dreta, perpendicular. Hi havia uns quants joves menjant. Mentre fèiem cua al self-service, em va assenyalar un gran retrat de Churchill de cos sencer tocat presidint la sala.

—Això potser us interessarà, també —va dir—. Aquest quadre va ser pintat durant la Primera Guerra Mundial. Churchill era ministre liberal el 1915, quan es va esdevenir el desastre de Gal·lípoli. Immediatament, com a responsable últim, va dimitir i va dir a la seva mare: «Si voleu un retrat meu, feu-me'l ara perquè d'aquí a no gaire seré mort.» I se'n va anar a les trinxeres. Al cap de vint-i-cinc anys era cap de govern, i quin senyor cap de govern. La seva mare va regalar el quadre al college, i ara —va afegir amb ironia— és aquí penjat per recordar als estudiants que no han de perdre mai l'esperança.

Vam agafar tots dos patates amb salsa bolonyesa i amanida, i ens vam asseure a l'extrem d'una de les taules. En efecte, el menjar no valia res, però ja estava acostumat al del campus de Norwich.

—Aquestes taules són per als estudiants. Aquella és per als fellows, però ara és buida perquè no som en període docent.

Va explicar-me que tot en aquella sala, el dining hall, eren donacions a Churchill d'excolònies britàniques. Les taules i el terra eren de les fustes més apreciades d'Austràlia i Nova Zelanda. El revestiment de les parets, una mena de barres que anaven de dalt a baix, eren d'una fusta caríssima de Rodhèsia, avui Zimbabwe, i s'han de desmuntar un cop l'any per treure'n les barres i envernissar-les amb oli de llinosa.

Vam continuar la conversa d'abans amb dues de les fal·leres de Steiner. Una ja la coneixia, la crítica a les teories lingüístiques de Chomsky, que xoquen frontalment amb la seva concepció de les llengües i la traducció, i l'altra no: la tórria a Nabòkov, a qui havia fet feia anys una crítica al New Yorker que va treure l'escriptor de polleguera.

Per justificar el pobre aspecte del dinar, Steiner va comentar que els anglesos creuen que el bon gust i la comoditat són enemics de la virtut. I en acabar de dinar:

—Bé, després del sacrifici ve la recompensa —va dir.

Ens vam aixecar i vam recollir les nostres safates. Steiner va tornar a treure la clau i vam tornar a travessar passadissos. Vam entrar en una sala d'aspecte molt còmode amb sofàs de pell i taules baixes. Dos grans finestrals de dalt a baix donaven a la gespa, les escultures abstractes i un estany. Al centre, hi havia una barra amb una cafetera i tota la premsa del dia. A les parets, quadres. Steiner va

preparar cafè per a ell i te per a mi. Em va explicar que aquella cafetera era la seva gran «aportació» a Cambridge. Feia tretze anys havia protestat que si no compraven una cafetera com Déu mana dimitiria de fellow. I des de llavors que podia prendre cafè.

—Això és el common-room dels fellows, on ens reunim —va dir, un cop asseguts—. L'única llei que diferencia un fellow de qualsevol altre membre del college és el dret a travessar, sol o acompanyat d'algú, aquesta porta.

La conversa de sobretaula va versar sobre les institucions universitàries angleses i especialment Cambridge, on, em va dir amb orgull, a diferència d'Oxford, mai no hi havia caigut cap bomba.

—I ara —va dir—, prepareu-vos a veure un dels racons més bonics d'Anglaterra. Des que es va fundar fa nou-cents anys, Cambridge no ha estat mai destruït. El King's College es conserva intacte. En aquesta petita ciutat es concentra gran part de la millor intel·ligència.

Vam sortir de l'edifici per un altre lloc, on tenia el seu cotxe. Em va assenyalar la casa del davant i va dir:

—Veu aquella finestra? Allà Wittgenstein hi va escriure els seus últims assaigs. I està enterrat al darrere, en un petit cementiri.

Vam pujar al cotxe i vam fer quatre carrers. Llavors vam baixar-ne i Steiner es va acostar a una noia togada que hi havia a la porta de la reixa del King's College. I va dir:

—Soc George Steiner. Deixi'l passar, és un deixeble meu.

I es va dirigir a mi:

—Hasta la vista.

I vaig entrar en un altre món, un món espectacular i multisecular d'edificis gòtics, avingudes, gespa, ponts sobre un riuet per on lliscaven barquetes amb estudiants, fins i tot una barqueta geladeria, homes i dones togats, un equip de rugbi fotografiant-se i un rètol a cada porta: «Private court. No visitors.»

Ja sé que allò només era un amable pretext per estalviar-me les tres lliures i mitja que costava entrar al King's College, però per un moment vaig ser un deixeble de George Steiner.

Al cap d'un any va ser Isidor Cònsul, nou director literari de Proa, que em va encarregar la traducció de Gramàtiques de la creació. Sabia que em posava en un nou embolic, però no podia dir que no. En

efecte, si Errata havia estat una traducció difícil i entretinguda, les Gramàtiques ho van ser encara més, tot i que era un terreny menys relliscós i ja hi havia l'experiència de la traducció anterior. Sobre aquesta traducció hi pesava la responsabilitat de no ser un llibre recreatiu com Errata, sinó especulatiu, i, per tant, de traslladar amb tota precisió els conceptes i la terminologia, que abastaven totes les branques de les humanitats, i encara més enllà. Això era molt laboriós i no gens fàcil, però fascinant. Dinou anys després, i amb unes quantes traduccions més entremig, encara és viu l'impacte que em va provocar el capítol sobre el matemàtic francès Evariste Galois (IV. 4, p. 203-207). Quan l'editor em trucava impacient per saber com anava la traducció, li remugava que en realitat jo li estava subvencionant la traducció amb el temps i l'esforç que havia d'esmerçar-hi, però la veritat és que no podria mai pagar l'aprenentatge que com a traductor, com a escriptor i com a persona vaig fer amb el viatge a través de la terminologia inaprehensible de les ciències humanístiques amb aquell llibre.